

ПРИНУДИТЕЛНИЯТ ТРУД КАТО ФОРМА НА СЪВРЕМЕННО РОБСТВО

проф. д-р Диана Съботинова
Бургаски свободен университет

FORCED LABOUR AS A FORM OF MODERN SLAVERY

Prof. Diana Sabotinoва, PhD
Burgas Free University

***Abstract:** The global integration of economies, including labour markets, has brought many opportunities for workers and businesses. The growth in the global economy has not been beneficial for all. Nowadays million men, women and children are in forced labour, trafficked, held in debt bondage or work in slave-like conditions. So we need an understanding of forced labour and what it is, as well as recognizing the importance of defining forced labour and related practices as a form of modern slavery. Forced labour includes private-imposed forced labour (forced labour exploitation, forced commercial sexual exploitation, forced labour of children) and state-imposed forced labour.*

***Key words:** forced labour, modern slaver.*

Терминология

Съвременното робство обхваща набор от специфични правни понятия, включително принудителен труд, понятия, свързани с принудителен труд (т.е. дългово робство, робство и подобни на робство практики и трафик на хора) и принудителен брак. Въпреки че съвременното робство не е дефинирано в закона, то се използва като общ термин, който фокусира вниманието върху общите черти в тези правни концепции. По същество се отнася до ситуации на експлоатация, които човек не може да откаже или да напусне поради заплахи, насилие, принуда, измама и/или злоупотреба с власт.

Принудителен труд

Принудителният труд, както е посочено в Конвенцията на Международната организация на труда (МОТ) за принудителния труд от 1930 г. (№ 29)¹, се отнася до „всяка работа или услуга, която се изисква от някое лице под заплахата от каквото и да е наказание и за извършването на която въпросното лице не е изявило доброволно намерение“. Принудителният труд не зависи от вида или сектора на работата, а само от това дали работата е била наложена на дадено лице против волята му чрез използване на принуда.

Принудителният труд се дефинира като работа, която е извършена едновременно под заплахата от каквото и да е наказание и е принудителна. Заплахата от каквото и да е наказание се отнася до средствата за принуда, използвани за налагане на работа на някого против волята му. Работниците могат да бъдат пряко подложени на принуда или подложени на вербални заплахи, свързани със специфични елементи на

¹ International Labour Organization (1930) Forced Labour Convention (No. 29).

принуда, или може да има свидетелство за принуда, наложено на други колеги във връзка с принудителна работа. Принудата може да се осъществи по време на процеса на наемане на работника, за да го принуди да приеме работата или, след като лицето започне да работи, да го принуди да изпълнява задачи, които не са част от това, което е било договорено по време на наемането или за да му се попречи да напусне работата. Принудителният труд се отнася до всяка работа, извършвана без свободното и информирано съгласие на работника. Трябва да има както липса на свободно и информирано съгласие, така и принуда, за да може работата да се счита статистически за принудителен труд.

Принудителният труд на деца се определя като работа, извършвана от дете през определен период, попадащ в една от следните категории: (1) работа, извършвана за трета страна, под заплахата от каквото и да е наказание, прилагано от трета страна (различна от собствените родители на детето) или директно върху детето, или върху родителите на детето; (2) работа, извършена с или за родителите на детето, под заплахата от каквото и да е наказание, наложено от трета страна (различна от родителите на детето) или директно върху детето, или върху родителите на детето; (3) работа, извършвана с или за родителите на детето, когато единият или двамата родители са в положение на принудителен труд; или (4) работа, извършвана в някоя от следните най-лоши форми на детски труд: (а) всички форми на робство или практики, подобни на робството, като продажба и трафик на деца, дългово робство и крепостничество (както и принудителен или задължителен труд), включително принудително или задължително набиране на деца за използване във въоръжени конфликти; (б) използването, набавянето или предлагането на дете за проституция, за производство на порнография или за порнографски действия; (в) използването, осигуряването или предлагането на дете за незаконни дейности, по-специално за производство и трафик на наркотици, както е определено в съответните международни договори.

Типология на принудителния труд

Типологията включва следните основни категории принудителен труд:

Частно наложен принудителен труд, който се отнася до принудителен труд в частната икономика, наложен от частни лица, групи или компании във всеки отрасъл на икономическата дейност. Може да включва дейности като просяк за трета страна, които надхвърлят обхвата на производството на стоки и услуги, обхванати от общата производствена граница на Системата от национални сметки. Наложеният от частни лица принудителен труд се разделя на два подвида:

- *Принудителната трудова експлоатация* се отнася до принудителен труд в частната икономика, наложен от частни лица, групи или компании във всеки отрасъл на икономическата дейност, с изключение на търговската сексуална експлоатация.

- *Принудителната търговска сексуална експлоатация* се отнася до принудителен труд, наложен от частни агенти за търговска сексуална експлоатация на възрастни и всички форми на търговска сексуална експлоатация на деца, включително използването, набавянето или предлагането на деца за производство на материали за сексуално насилие над деца.

Наложеният от държавата принудителен труд се отнася до принудителен труд, наложен от държавните органи, независимо от отрасъла на икономическата дейност, в който се извършва. Включва труд, изискван от държавата като средство за политическа принуда или образование или като наказание за изразяване на политически възгледи; като наказание за участие в стачки; като метод за мобилизиране на

работната сила с цел икономическо развитие; като средство за трудова дисциплина; и като средство за расова, социална, национална или религиозна дискриминация. Въпреки че се признава, че държавите имат властта да налагат задължителна работа на гражданите, обхватът на тези прерогативи е ограничен до конкретни обстоятелства, например задължителна военна служба за работа от чисто военен характер; нормални граждански задължения на гражданите на една напълно самоуправяваща се държава и незначителни комунални услуги; работа или служба под наблюдение и контрол на публични органи в резултат на присъда от съда; работа или служба в извънредни случаи като война, пожар, наводнение, глад, земетресение и др.

Мащаб и проява на принудителния труд

Според глобалните оценки за 2021 г.² има 27,6 милиона души в ситуации на принудителен труд всеки ден, 3,5 души на всеки хиляда души в света. Жените и момичетата съставляват 11,8 милиона от този общ брой. Повече от 3,3 милиона от всички на принудителен труд са деца.

Принудителният труд нараства през последните години. Между 2016 г. и 2021 г. има увеличение с 2,7 милиона на броя на хората, подложени на принудителен труд, което означава увеличение на разпространението на принудителния труд от 3,4 на 3,5 на хиляда души. Тъй като част от събирането на данни за прогнозите за 2021 г. е извършено преди избухването на пандемията от COVID-19, то резултатите отразяват само частично ефектите от пандемията. Следователно оценките вероятно подценяват пълния мащаб на нарастването на принудителния труд.

Принудителният труд засяга всички региони. Подробната разбивка на резултатите по региони показва, че нито една част от света не е пощадена от наличието на принудителен труд. В Азия и Тихоокеанският регион има най-много хора, подложени на принудителен труд, 15,1 милиона, което е повече от половината от общия брой в света и повече от три пъти повече от региона със следващия най-голям брой, Европа и Централна Азия. Но тези числа се определят от размера на населението във всеки регион и регионалните класации се променят значително, когато принудителният труд се изрази като дял от населението. Като дял от населението принудителният труд е най-висок в арабските държави - 5,3 на хиляда души, в сравнение с 4,4 на хиляда в Европа и Централна Азия, 3,5 на хиляда както в Америка, така и в Азия и Тихоокеанския регион и 2,9 на хиляда в Африка.

Повечето принудителен труд се среща в частната икономика. Глобалните оценки за 2021 г. разграничават принудителния труд, наложен от частни агенти, и наложения от държавата принудителен труд. Освен това, в рамките на частно наложения принудителен труд, те разграничават принудителния труд в сектори, различни от търговската сексуална експлоатация, наричан „принудителна трудова експлоатация“, и принудителния труд в търговската сексуална експлоатация. 5,86 процента от целия принудителен труд е наложен от частни агенти – 63 процента е принудителна трудова експлоатация и 23 процента е принудителна сексуална експлоатация с търговски цели. Наложеният от държавата принудителен труд представлява останалите 14 процента от принудителния труд.

Общото нарастване на принудителния труд между 2016 г. и 2021 г. е в резултат на нарастване както на броя на случаите на принудителна трудова експлоатация, който се е увеличил с 1,3 милиона, така и на броя на случаите на принудителна тър-

² International Labour Organization, Walk Free, and International Organization for Migration (2022) Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage.

говска сексуална експлоатация, който се е увеличил с още по-голям брой – 1,5 милиона – през този период.

Принудителният труд е проблем в страни с всички нива на доходи, включително най-богатите. Разбивката на принудителния труд по групи по национален доход (на страната, в която се извършва принудителният труд) показва ясно, че принудителният труд е толкова голям проблем в богатите страни, колкото и в бедните – повече от половината от целия принудителен труд се извършва или в страни със среден доход, или в страни с висок доход.

Резултатите, показващи значително присъствие на принудителен труд в страните с по-високи доходи, са подкрепени от редица други доклади, документиращи наличието на принудителен труд в тези страни в сектори като селско стопанство, домакинска работа, строителство, риболов, търговия, индустрия за сексуална експлоатация, като много от случаите се отнасят за мигранти в различни ситуации на уязвимост. Освен това по-богатите страни могат да бъдат свързани с принудителен труд чрез глобалните вериги на доставките, дори ако действителният принудителен труд се извършва другаде. Данните показват, че принудителният труд може да се появи най-вече в производството на суровини в по-ниските нива на веригите на доставките на потребителски стоки, насочени към пазарите в Глобалния север.

1. Принудителна трудова експлоатация

Принудителната трудова експлоатация е частно наложен принудителен труд в сектори, различни от търговската сексуална експлоатация. Глобалните оценки за 2021 г. показват, че 17,3 милиона души са обект на принудителна трудова експлоатация всеки ден, от които децата са 1,3 милиона. Възрастните, попаднали в тази категория принудителен труд, остават там за продължителен период от време – средно 15,4 месеца.

Икономически сектори

Принудителният труд засяга практически всички части на частната икономика. Глобалните оценки идентифицират значителен брой възрастни, намиращи се в експлоатация на принудителен труд в широк спектър от икономически сектори. Сред случаите на експлоатация на принудителен труд на възрастни, при които видът работата е известен, петте сектора, които представляват по-голямата част от общия принудителен труд (87 процента), са *услуги* (с изключение на домашния труд), *производство, строителство, селско стопанство* (с изключение на риболов), и *домакинска работа*.

Услуги (с изключение на домакинска работа). Най-големият дял от общата експлоатация на принудителен труд на възрастни – почти една трета от общия брой и 5,5 милиона души в абсолютно изражение – е в сектора на услугите. Това число изключва домашния труд, който се разглежда отделно в глобалните оценки. Секторът на услугите включва широк спектър от икономически дейности, включително *търговия, транспорт, хотелиерство, непазарни социални и други услуги*.

Производство. Производственият сектор представлява близо една пета от цялата принудителна трудова експлоатация на възрастни, около 3 милиона души. Производството включва *преобразуването на суровини от селското стопанство, горското стопанство, риболова и минното дело или кариерите*, както и преобразуването на други производствени продукти в нови продукти. Повечето случаи на принудителен труд се срещат в производството в по-ниските нива на вътрешните или глобалните вериги на доставките.

Строителство. Шестнадесет процента от всички възрастни, подложени на принудителна трудова експлоатация, 2,6 милиона души, са в строителната индустрия. Много случаи включват работници мигранти, чиито ситуации на принудителен труд произтичат от изнудващи такси за наемане на персонал и други измамни практики за наемане на работа от безскрупулни посредници за работа.

Селско стопанство. Тринадесет процента от цялата принудителна трудова експлоатация на възрастни, включваща 2,1 милиона души, се случва в селското стопанство. Случаите на принудителен земеделски труд варират значително. Много от тях включват отглеждане на селскостопански стоки, които формират най-ниските звена на веригите на доставките на селскостопански храни, или други форми на търговско земеделие, като събиране на реколтата от плодове и зеленчуци, предназначени за продажба на вътрешния или експортния пазар. Особено изложени на риск са сезонните работници мигранти, наети чрез неформални трудови посредници. Други случаи на селскостопански принудителен труд включват хора, които са родени в робски живот като пастири на животни или полска работа поради социалната си класа или наследен дълг.

Домакинска работа. Повече от 1,4 милиона възрастни, подложени на принудителна трудова експлоатация, 8 процента от общия брой, работят домакинска работа. Домашните работници, мнозинството от които са жени, са особено уязвими на принудителен труд поради тяхната изолация, дълбок дисбаланс на властта с техните работодатели и техния ограничен достъп до механизми за оплаквания и възможности за организиране. В много случаи те не са обхванати от законите за труда и социалната сигурност, което повишава тяхната уязвимост. Ограничителните визови режими, които често обвързват домашните работници мигранти с един работодател, също могат да увеличат податливостта им на злоупотреба, както и нередовният имиграционен статут, включително липсата на виза.

Други сектори. Други сектори формират по-малки дялове от общата принудителна трудова експлоатация на възрастни, но въпреки това все още представляват стотици хиляди възрастни, подложени на принудителен труд. Има близо четвърт милион възрастни работници, които са принудени да копаят минерали или да извършват друга работа в мините и кариерите, и 128 000 рибари, които са хванати в капана на принудителния труд на борда на риболовни кораби, често в дълбоки води, работно място, характеризиращо се с изключителна изолация, опасност и пропуски в регулаторния надзор. Други възрастни, които работят принудителен труд, включват 208 000, които са принудени да просят на улицата и 32 000, принудени да извършват незаконни дейности.

Жените и мъжете се различават както по отношение на степента, така и по естеството на участието си в принудителната трудова експлоатация. Като цяло броят на мъжете в принудителната трудова експлоатация (11,3 милиона) е почти два пъти по-голям от този на жените (6,0 милиона). Мъжете и жените също се различават донякъде по отношение на секторите, в които се намират. Домакинската работа съставлява 17 процента от принудителната трудова експлоатация на жените, но само 4 процента от принудителната трудова експлоатация на мъжете. В същото време строителната работа представлява 22 процента от принудителната трудова експлоатация на мъжете в сравнение с 6 процента от жените. Мъжете, подложени на принудителен труд също са много по-склонни от жените да работят в минното дело и кариерите, въпреки че този сектор представлява сравнително малък дял от общия принудителен труд и за двата пола. Останалите сектори представляват приблизително

сходни дялове от общия брой на жените и мъжете, подложени на принудителен труд. Тези числа обаче не обхващат важната полова сегментация, която често се среща при разделението на труда в секторите.

Съставът на принудителната трудова експлоатация се различава от този на по-широката работна сила по редица начини. Делът на мигрантите в групата на хората, подложени на принудителен труд, е много по-висок от дела на мигрантите в общата работна сила. Освен това има относително повече мъже сред работещите принудителен труд в сравнение с работната сила като цяло. Има допълнителни разлики по отношение на това как хората, подложени на принудителен труд, и общата работна сила са разделени по сектори. Хората, подложени на принудителен труд, е много по-вероятно да работят в производството и в строителството, отколкото работниците в общата работна сила. По-малко вероятно е те да бъдат в секторите на услугите и селското стопанство в сравнение с работниците в общата работна сила. Секторът на минното дело и кариерите представлява еднакъв дял както от тези, които са подложени на принудителен труд, така и от тези, съставляващи общата работна сила.

Принудителен труд и миграция

Работниците мигранти, които не са защитени от закона или не могат да упражняват правата си, са изправени пред по-висок риск от принудителен труд в сравнение с останалите работници. Глобалните оценки за 2021 г. показват, че 15 процента от всички възрастни, подложени на принудителна трудова експлоатация, са мигранти (т.е. подложени са на принудителен труд в страна, различна от тази на тяхното раждане). За сравнение, през 2019 г. международните работници мигранти представляват приблизително 5 процента от общата глобална работна сила. Следователно мигрантите са непропорционално представени в групата на работниците, подложени на принудителен труд. Други локализиращи проучвания показват, че мигрантите представляват много по-голям дял от общия брой хора, заети с принудителен труд в определени сектори и места.

Разпространението на принудителната трудова експлоатация (изразено като дял от общия брой работници) също показва ясно, че е по-вероятно работниците мигранти да бъдат подложени на принудителен труд, отколкото работниците, които не са мигранти. Близко 14 на всеки хиляда възрастни работници мигранти са подложени на принудителен труд в частната икономика, процент на разпространение, който е повече от три пъти по-висок от този на работниците, които не са мигранти (4,1 на всеки хиляда).

Въпреки че Глобалните оценки за 2021 г. не са имали за цел да оценят разпространението на трафика с цел принудителен труд, вероятно е за много мигранти, подложени на принудителен труд, да е имало престъпно участие на трафиканти на ранни етапи от тяхното пътуване – като например по време на набирането и подпомагането на пътуване – с намерение да ги експлоатират, след като достигнат дестинацията си.

Независимо че миграцията има до голяма степен положително въздействие на ниво индивид, домакинство, общност и общество, глобалните оценки показват, че при някои обстоятелства – например когато миграцията е незаконна или лошо управлявана, или когато практиките за набиране на персонал са несправедливи или неетични, или когато мигрантите са незащитени от закона и в действителността – миграцията може да създаде ситуации на уязвимост към принудителен труд, трафик на хора и други нарушения на правата на човека.

Когато нуждата от преместване е достатъчно остра или редовните канали за миграция са ограничени, отделни лица или семейства могат да прибегнат до опасни миграционни маршрути и средства за пътуване, включително незаконно преминаване на границата. Много от тях попадат в ръцете на контрабандисти, които участват в злоупотреби или безскрупулни посредници за набиране на персонал, които изискват от тях такси за наемане и свързаните с тях разходи, изострайки цикъла на дългове и риск от злоупотреба.

След като достигнат дестинацията си, мигрантите може да останат уязвими към принудителен труд и трафик на хора поради езикови и културни бариери, липса на надеждна информация и мрежи за подкрепа, предизвикателства пред икономическата и социална интеграция, липса на достъп до основни услуги и социална сигурност или ограничения върху способността им да сменят работодателя или да се организират и да се договарят колективно.

Освен това работниците мигранти често се наемат в сектори като домашен труд или селско стопанство, които може да не са обхванати от кодекса на труда и където може да има други ограничения, например върху правото на организиране. Високите нива на неформалност в такива сектори допълнително ограничават достъпа им до защита на работното място или механизми за оплаквания. Безскрупулни работодатели, наемодатели и доставчици на услуги могат да се възползват от ограничените им познания за местните условия и намалената сила при договаряне. Това може да бъде особено предизвикателство за жените работници мигранти, за които каналите за редовна миграция могат да бъдат ограничени от закона или действителността.

Няколко държави са въвели реформи, насочени към премахване на пропуските в правната защита на работниците мигранти. Катар например приема набор от законодателни реформи и други мерки, насочени към гарантиране на правата и свободите на работниците мигранти. В Обединените арабски емирства е приет закон, който гарантира правото на домашните работници мигранти, наред с други неща, да могат да прекратят едностранно своите трудови договори.

Недоброволност и принуда

Принудителният труд включва работни ситуации, включващи две ключови, взаимосвързани условия. *Първото* е липсата на свободно и информирано съгласие (т.е. принудително действие) при поемане на работа или приемане на условията на труд. *Второто* е прилагането на някаква форма на принуда, като наказание или заплаха за наказание, за да се попречи на дадено лице да напусне или по друг начин да се принуди да работи. Липсата на свободно и информирано съгласие и наличието на принуда може да възникне на всеки етап от процеса на наемане на работа – в момента на наемане, за да принуди човек да поеме работа против волята си; по време на работата, за да принуди работника да работи и/или живее при условия, на които не е съгласен; или за да принудят дадено лице да остане на работа, когато то пожелае да напусне. Международните трудови стандарти постановяват, че както принудителното действие, така и принудата трябва да присъстват в работна ситуация, за да представлява тя принудителен труд. Глобалните оценки за 2021 г. дават представа за най-честите прояви на принуда, с които се сблъскват хората, подложени на принудителен труд.

Условия, водещи до липса на свободно и информирано съгласие

Глобалните оценки за 2021 г. показват, че липсата на свободно и информирано съгласие може да възникне от редица припокриващи се фактори. Най-често се свързва с това, че работниците се сблъскват с работни обстоятелства, различни и по-лоши от тези, договорени в началото на наемането на работа. В 51 процента от

случаите на принудителна трудова експлоатация на възрастни работниците работят принудително поради по-дълги часове или повече извънреден труд от уговореното, а в 43 процента от случаите, защото трябва да изпълняват работни задачи, различни от посочените по време на наемането. В 30 на сто от случаите те работят по принуда, защото естеството на работата им е различно от това, за което са се съгласили, а в 25 на сто от случаите, защото работят за някой, различен от договорения работодател.

Други общи фактори, пораждащи липса на свободно и информирано съгласие, са свързани с условията на работа и условията на живот, свързани с работата. 47 процента работят принудително поради много ниски или никакви заплати, 27 процента поради опасни условия на труд и 23 процента поради унижителни условия на живот на работното място, наложени от работодателя, наемания персонал или друга трета страна.

Принудителният труд възниква също и от ограничения във възможността за смяна на работодател (28 процента) и поради дългове към работодатели, наематели или свързани лица (19 процента). В по-малък дял от случаите липсата на свободно и информирано съгласие произтича от необходимостта да работят заедно с член на семейството, който е подложен на принудителен труд (14 на сто) или защото работата е условие за предоставяне на земя и жилище (10 на сто). Последното се отнася по-специално до споразумения за споделяне, които изискват например съпруга и/или деца да извършват домакинска работа, за да може семейството да има земя и жилище. И накрая, в 1% от случаите липсата на свободно и информирано съгласие е свързана със ситуации на традиционно робство.

Видове принуда

Принудата е това, което принуждава работниците да работят без свободно и информирано съгласие. Глобалните оценки показват, че принудата може да приеме много форми. Систематичното и умишлено задържане на заплати е най-често срещаното, използвано от злоупотребяващи работодатели, за да принудят работниците да останат на работа от страх да не загубят натрупаните доходи. Повече от една трета (36 процента) от възрастните, подложени на принудителен труд в частната икономика са изложени на тази форма на принуда.

Принудата чрез злоупотреба с уязвимостта засяга около един на всеки пет възрастни, подложени на принудителен труд. Тази форма на принуда включва работодатели, експлоатиращи уязвимостта на работниците – липсата на алтернативни възможности за препитание – за да ги принудят под заплахата от уволнение да изпълняват работа, която иначе биха отказали или да ги принудят да работят извънредно дълги часове, за да си осигурят минимална заплата.

Около една пета от възрастните, подложени на принудителна трудова експлоатация, са принудени чрез заплахи, отправени директно срещу тях. В по-редки случаи заплахите се простират и до членове на семейството. Около един на всеки десет от тези, които са подложени на принудителен труд, са принудени да останат на работата си чрез налагане на финансова санкция за напускане преди договорената или наложената дата за напускане.

Други форми на принуда засягат по-малък, но в никакъв случай незначителен брой възрастни, положени на принудителна трудова експлоатация. Около 5 на сто са принудени чрез манипулиране на дълга – чрез принуждаване на хора да изпълняват работа, която иначе биха отказали под заплахата от увеличаване на дълга, който дължат към работодателя. Това става чрез използването на изолация – задържане на отдалечено място или изолиране от контакт със семействата или източници на помощ

чрез конфискуване на мобилни телефони и прекъсване на други средства за комуникация.

Работниците мигранти, които са незаконно пребиваващи, могат да бъдат изправени пред принуда под формата на конфискация на документите им за самоличност, което им пречи да напуснат работа от страх да не ги загубят. Нелегалните мигранти също са принуждавани да се трудят чрез заплахи, че ще бъдат докладвани на властите или депортирани. Други възрастни са подложени на по-екстремни форми на принуда, включително сексуално и физическо насилие, принудително задържане и лишаване от храна, напитки или сън.

Тези форми на принуда не се изключват взаимно. Всъщност повечето от тези, които подложени са на принудителен труд, са подложени на множество форми на принуда едновременно. Глобалните оценки показват някои разлики във видовете принуда, пред които са изправени жените и мъжете при принудителна трудова експлоатация. Разглеждайки най-често срещаните форми на принуда, жените, подложени на принудителен труд е по-вероятно да бъдат принуждавани чрез неплащане на заплати и злоупотреба с уязвимостта чрез заплаха за уволнение, а мъжете, подложени на принудителен труд, чрез заплахи за насилие и финансови санкции. Сред другите форми на принуда, жените е по-вероятно да бъдат подложени на физическо и сексуално насилие и заплахи срещу членове на семейството, а мъжете на отнемане на документи за самоличност, заплаха от депортиране и принудително задържане.

Дългово робство

Дългово робство възниква, когато хората са принудени да работят против волята си, за да изплатят дълг към работодател или когато дългът се манипулира, за да принуди хората да изпълняват работни задачи или да приемат условия на труд, които иначе биха отказали. Такива дългове могат да продължат години или дори поколения. Те могат да бъдат манипулирани по начини, които правят уреждането им невъзможно.

Факторите, водещи до дългово робство, са различни. Внезапни сътресения, като загуба на работа, могат да принудят работници без спестявания или достъп до официални кредитни пазари да се обърнат към хищнически кредитори, предлагащи заеми при условия, равностойни на дългово робство. Други, които вече са задлъжнели, могат да бъдат принудени да предложат своя труд или този на член на семейството, за да обслужват дълговете си, когато не са в състояние да го направят по друг начин. Трети пък изпадат в дългово робство чрез прекомерни такси, удържани заплати и други принудителни практики на хищни вербовчици или работодатели. Мигрантите по-специално са податливи към поемането на големи дългове, за да плащат прекомерни разходи, свързани с набирането и миграцията, за да си осигурят работа в страните на местоназначението. По-редките, но устойчиви традиционни форми на дългово робство включват хора, родени в дългово робство чрез дългове, за които се предполага, че са натрупани от техните предци.

Една пета от хората, подложени на принудителна трудова експлоатация, се намират в ситуация на дългово робство. Въпреки че глобалните оценки сочат появата на дългово робство във всички сектори, неговият относителен дял варира значително в различните сектори. Дълговото робство е най-забележимо в минното дело, селското стопанство и строителството, където съответно 43 процента, 31 процента и 27 процента от всички случаи на принудителен труд включват дългово робство. Дългово робство присъства в около един на всеки пет случая на принудителен труд в услугите и домашния труд и в 14 процента от случаите на принудителен труд в про-

изводството. Други проучвания сочат робски труд в специфични индустрии, включително производство на тухли, тютюн, риболов, незаконна сеч и добив на дървен материал, тъкане на килими и производство на текстил и облекла. Маргинализираните общности, етническите и религиозните малцинства и местното население са сред групите в особен риск.

Принудителна търговска сексуална експлоатация

Тази категория принудителен труд включва принудителното участие на възрастни в търговска сексуална експлоатация, в производството на материали със сексуално насилие и в нови форми на интернет базирана търговска сексуална експлоатация. То също така включва всички форми на търговска сексуална експлоатация на деца.

Глобалните оценки за 2021 г. показват, че общо 6,3 милиона души са в ситуации на принудителна търговска сексуална експлоатация всеки ден. Това число включва 1,7 милиона деца в търговска сексуална експлоатация, около една четвърт от общия брой. Полът е определящ фактор от решаващо значение – почти четири от всеки петима в капана на насилствена търговска експлоатация са момичета или жени. Информацията от други източници подчертава тясната връзка между принудителната търговска сексуална експлоатация и трафика. Според UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) половината от всички идентифицирани случаи на трафик, докладвани на организацията през 2018 г., са включвали трафик с цел търговска сексуална експлоатация. CTDC (Counter Trafficking Data Collaborative) също така отчита голям дял от идентифицираните случаи, включващи трафик с цел сексуална експлоатация, с някои географски различия.

Механизмите за трафик могат да бъдат сложни. UNODC съобщава за множество случаи на сътрудничество между престъпни групи, специализирани в набирането и посредничеството на жени за търговска сексуална експлоатация в страната източник и други престъпни мрежи, специализирани в тяхното „препродаване“ и злоупотреба в страните на местоназначение. Трафикантите обикновено използват фалшиви обещания за други възможности за работа в чужбина (домакинска помощ) като трик за набиране на жени за принудителна търговска сексуална експлоатация. Все по-често социалните медии и уебсайтовете се използват за набиране на хора чрез фалшиви обяви за работа. Според CTDC жертвите, трафикирани с цел сексуална експлоатация, съобщават за психологическо насилие като най-често срещаното средство, чрез което трафикантите ги контролират, следвано от ограничения върху свободата им на движение и заплахи, отправени срещу тях или техните близки.

Многобройните широкомащабни кризи, които в момента се разгръщат по света, и разселването на населението и повишената уязвимост, свързани с тях, създават благоприятна почва за трафикантите на хора. В Украйна международни организации алармират за риска от трафик на хора и търговска сексуална експлоатация сред милионите жени и деца, бягащи от конфликта там. Подобни опасения има в редица други кризи, свързани с конфликти, включително в Централноафриканската република, Колумбия, Демократична република Конго, Ирак, Либия, Мали, Мианмар, Сомалия, Южен Судан, Судан, Сирийската арабска република и Йемен.

Принудителен труд на деца

Прогнозите за 2021 г. показват, че общо 3,3 милиона деца са в ситуации на принудителен труд всеки ден, което представлява около 12 процента от всички, които работят принудителен труд. И поради ограниченията на данните, тези числа, които вече

са тревожни, може да са само върхът на айсберга. Принудителният труд, полаган от деца, представлява един от компонентите на детския труд, който международната общност – чрез цел 8.7 от Целите за устойчиво развитие – се е ангажирала да прекрати до 2025 г.³

Има опасения, че рискът от принудителен труд сред децата се е увеличил в резултат от пандемията COVID-19. Приблизително 10,4 милиона деца са загубили поне един родител поради пандемията, от които 7 милиона са останали сираци, оставяйки ги уязвими за малтретиране поради неадекватните системи за подкрепа на децата. Общо 1,7 милиона деца са обект на сексуална експлоатация с търговска цел, което представлява над половината от всички деца, подложени на принудителен труд. Други 1,3 милиона, което представлява 39 процента от общия брой, са подложени на принудителна трудова експлоатация. Останалите 0,32 милиона деца, подложени на принудителен труд, 10 процента от общия брой, са подложени на наложен от държавата принудителен труд. Данните показват, че принудителният труд на деца се среща в широк набор от икономически сектори и индустрии.

Търговска сексуална експлоатация на деца. Има трагични разкази от много части на света за деца в ситуации на търговска сексуална експлоатация, включително при пътуване и туризъм и производство на материали за сексуално насилие над деца. Някои от тежките форми на принуда и малтретиране, на които са подложени тези деца, включват отвлечане, дрогиране, задържане в плен, измама, манипулиране на дълг и конфискация на документи за самоличност. Много от тях са трафикирани далеч от домовете и семействата си. Търговската сексуална експлоатация на деца изглежда е най-разпространена срещу маргинализирани деца, засегнати от бедност, социално изключване и дискриминация, деца в движение (особено непридружени или разделени деца), деца с увреждания, деца, живеещи в домове за настаняване, и деца, изоставени от родителите си. Ситуациите на конфликти и хуманитарни кризи могат да направят децата особено уязвими за търговска сексуална експлоатация. Онлайн търговската сексуална експлоатация на деца, включваща разпространението на актове на сексуално насилие по интернет, също е нарастваща загриженост в световен мащаб. Специалният докладчик на ООН за продажбата и сексуалната експлоатация на деца посочи, че COVID-19 значително се е увеличил рискът от онлайн търговска сексуална експлоатация на деца. Интернет също така създава нови канали за трафик на деца и за свързване на жертвите на трафик с техните насилници.

Принудителен труд на деца в домакинството. Трудно е да се оцени броят на децата домашни работници, подложени на принудителен труд, тъй като тази работа се извършва при затворени врати в частни домове. Това, което започва като случай на детски труд, може да прерасне в принудителен труд, когато децата са принудени да работят дълги часове или са подложени на физическо, психологическо или сексуално насилие, без начин да избягат от работодателя си. В части от Африка, Латинска Америка и Карибите и Южна Азия съществуват утвърдени системи за домашно робство, включващи деца, като *criadazgo* в Парагвай, *padrinazgo* в Перу, *vidomegon* в Бенин, *confiage* в Того, и *kamlari* в Непал. Момичетата или членовете на малцинствени етнически групи често са особено засегнати. Съществува важна двупосочна връзка между принудителния домашен труд на децата и трафика на деца. Принудителната домакинска работа може да бъде резултат от трафик, като в същото време децата,

³ United Nations (2015) Sustainable Development Goals Target 8.7.

които избягат от тази форма на принудителен труд, също стават по-уязвими за трафик.

Деца в ситуации на дългово робство. Дълговото робство на децата продължава да съществува в много части на света. То може да бъде свързано с традиционни практики, като например практиката *wahaya* в Нигер, включваща домашен труд и сексуална експлоатация, и практиките *Haliya* и *Kamaiya* в Непал, включващи селскостопански робски труд. В страни като Мали и Мавритания, въпреки известен напредък, практиките на наследствено робство, засягащи цели семейства, продължават да съществуват в някои райони. Тези практики показват, че децата започват живот в робство в дейности като отглеждане на добитък, полска работа и домакинска работа. Децата могат да се намират в дългово робство, защото техните родители са в такава ситуация. В Южна Азия, където продължават да съществуват ендемични нива на дългово робство сред работниците в тухлените пещи, децата работят заедно със своите родители с договори. Незаконната миграция също представлява риск от дългово робство за децата. Има съобщения за деца мигранти с незаконно положение, които мигрират от Азия или Африка към Европа и попадат в дългово робство, за да изплатят пътните си разходи на контрабандистите.

Трафик на деца за принудителен труд. Статистиката на UNODC показва, че децата представляват една на всеки три разкрити жертви на трафик по света, нараствайки до една на две в страните с ниски доходи. Повечето, но не всички, от тези деца са трафикирани с цел принудителен труд. Идентифицираните случаи на трафик на деца за принудителен труд, докладвани от СТДС, показват по-нисък, но все още много голям дял от едно на всеки пет в света. Данните на СТДС показват, че децата са най-често трафикирани за домакинска работа (21 процента), следвани от просия (10 процента), сектора на хотелиерството (7 процента), уличната и дребна неофициална търговия на дребно (6 процента), дейности, свързани с незаконна търговия (6 на сто) и селско стопанство (5 на сто). Други доклади посочват трафик на деца за принудителен труд в селското стопанство, минното дело и кариерите.

Засегнатите деца включват момичета в селските и отдалечени части на Африка, които са трафикирани в градски райони за принудителен труд като домакинска работа; деца от касти и племена в Южна Азия, които са трафикирани в отдалечени градове, за да работят в производството; както и деца от местно население и мигранти в Латинска Америка, които са трафикирани да работят като домашна прислуга, да работят за организирани престъпни групи или да бъдат използвани като войници във въоръжени конфликти. Проучвания в Западна Африка, Латинска Америка и Южна Азия подчертават как практиката на семействата да изпращат деца извън дома за работа може да увеличи риска от трафик на деца. Кризисните ситуации могат също да създадат възможности за трафикантите на деца. В Бангладеш ИОМ (International Organization for Migration) съобщава за организирана мрежа за трафик на деца *Rohingya* от бежански лагери за домакинска работа. Има нарастващи опасения, че трафикантите на деца преследват деца, опитващи се да избягат от конфликта в Украйна.

Принудителна просия и незаконни дейности. Почти един на всеки десет идентифицирани случая на трафик на деца за принудителен труд, отчетен от СТДС, е трафикиран с цел просия, а един на всеки 20 за незаконни дейности. Има съобщения за участие на деца в принудителна просия и принудително ангажиране в незаконни дейности в много региони на света. В части от Африка специалният докладчик на ООН за трафика на хора съобщава за продължаващата практика децата да бъдат принужда-

вани от религиозните учители, при които са изпратени да живеят и да бъдат духовно напътствани, да просят. Други доклади показват други форми на принудително просене, включващо деца в Източна Европа, Югоизточна Азия, и Латинска Америка и Карибите.

Деца във въоръжен конфликт. Набирането и използването на деца войници, предимно от въоръжени групировки, но понякога и от правителствени сили, е постоянен проблем в приблизително 20 държави и няколко конфликтни зони. Съветът за сигурност на ООН докладва за около 10 000 деца, вербувани и отвличани всяка година през последните пет години, някои от които на 8 или 9 години. Засегнатите страни включват Афганистан, Демократична република Конго, Мали, Мианмар, Нигерия, Сомалия, Южен Судан, Судан, Сирийска арабска република и Йемен.

В допълнение към прякото участие в битките, децата могат също да бъдат принудени да изпълняват други роли в ситуации на въоръжени конфликти, които включват отвратителни нарушения на техните човешки права. Доклади от различни военни конфликти документират данни за деца, използвани като човешки щитове, при събиране на разузнавателна информация, при разчистване на мини, като бодигардове, при поставяне на импровизирани взривни устройства и като извършители на терористични актове. Момичетата могат да бъдат принудени да станат сексуални роби или да сключат принудителни бракове. Много деца биват отвлечени. В допълнение, те могат да бъдат принудени да извършват изключително опасен детски труд при добив на минерали.

Прякото излагане на екстремно насилие е обща нишка за всички деца, въввлечени във въоръжен конфликт, независимо дали са свидетели, принудени бойци или принудени участници в някаква друга роля. Психосоциалните и физически последствия могат да продължат цял живот.

Други докладвани незаконни дейности, включващи деца, са производството и контрабандата на наркотици в Югоизточна Азия, кражби в Европа, продажба и транспорт на откраднати стоки в Северна Америка. Децата могат да бъдат принудени да работят в незаконни дейности чрез заплахи за насилие, експлоатация на икономическата им уязвимост и обещания за материално благополучие.

Наложен от държавата принудителен труд

Наложеният от държавата принудителен труд включва различни форми на принудителен труд, които се налагат от държавни органи, агенти, действащи от името на държавни органи, и организации с власт, подобна на държавата. Забранен е от Конвенция № 29 и 105 на МОТ⁴, с някои изключения.

Наложеният от държавата принудителен труд има редица характеристики: 1) мобилизация на работна ръка с помощта на държавни апарати, включително армията, полицията, съдебната система и системата на затворите; 2) държавните апарати действат или в съответствие с националното законодателство, което не е в съответствие с конвенциите на МОТ, или налагат принудителен труд в нарушение на националното и международното право; 3) няма начин за справяне, защото принудителният труд е наложен от самата държава.

Приблизително 3,9 милиона души са подложени на наложен от държавата принудителен труд през 2021 г. Повече от трима от всеки четирима (78 процента) от

⁴ International Labour Organization (2014) Conventions Nos. 29 and 105.

тези, подложени на принудителен труд, наложен от държавните власти, са мъже. Осем процента от подложените от държавата на принудителен труд са деца.

В основата на тези обобщени числа стоят редица различни категории наложен от държавата принудителен труд. Над половината (56 процента от всички случаи) включват някаква форма на злоупотреба със задължителен затворнически труд: злоупотреба със задължителен затворнически труд за частни интереси, или при работа, извършвана от затворници в частно управлявани затвори, или при работа, извършвана от затворници вътре или извън обществени затвори за частни интереси; принудителен труд, наложен на лица в досъдебно или административно задържане; или случаи, свързани с налагане на труд на лица, лишени от свобода за ненасилствени политически престъпления, за трудова дисциплина, за ненасилствено участие в стачки или като средство за дискриминация.

Злоупотребата с набиране на военна служба представлява 27 процента от всички случаи. Останалите 17 процента от случаите включват или задължение за работа с цел национално икономическо развитие, хора, които са принудени да работят над нормалните граждански задължения, или хора, които са принудени да извършват комунални услуги, надхвърлящи естеството и обхвата на тези дейности както е разрешено от стандартите на МОТ. Системата за надзор на надзорните органи на МОТ ясно показва, че наложеният от държавата принудителен труд продължава да съществува във всички региони на света.

Данните за конкретните прояви на различните категории наложен от държавата принудителен труд са въз основа на информация, извлечена от редовната система за надзор на надзорните органи на МОТ, включително Комитета на експертите по прилагането на конвенциите и препоръките (СЕАСР – Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations) и Тристранния комитет за прилагане на стандартите (CAS – Tripartite Committee on the Application of Standards) на МОТ, както и от други органи на ООН за мониторинг на човешките права.

Злоупотреба със задължителния затворнически труд

Задължителен труд в затвора може да бъде наложен само на затворници, които отговарят на определени условия: те трябва да бъдат осъдени за престъпление в съда след надлежен процес, но не трябва да са осъждани за ненасилствено политическо престъпление за нарушения на трудовата дисциплина, за ненасилствено участие в стачки, или като средство за расова, социална, национална или религиозна дискриминация. Освен това самата работа трябва да бъде контролирана от публичните власти и не трябва да е за частни лица, компании или сдружения, освен ако не са изпълнени редица допълнителни условия.

Задължителен труд за хора, осъдени за ненасилствено политическо престъпление

Едно от най-често срещаните нарушения на правилата за затворнически труд е налагането на задължителна работа на лица, задържани за ненасилствени политически престъпления. СЕАСР редовно изисква от ратифициращите държави да предприемат мерки за преглед на своето законодателство или начина, по който законодателството се прилага на практика, с оглед гарантиране, че законодателството не позволява или не се използва за налагане на наказания, включващи задължителен труд (включително задължителен затворнически труд, обществена или поправителна работа) на лица, които изразяват политически възгледи или мирно се противопоставят на установената политическа, икономическа или социална система. Примери за такива искания включват Бурунди, Алжир, Бенин, Казахстан, Руската федерация, Обединените арабски емирства, Обединена република Танзания, Азербайджан, Фиджи и Зимбабве.

Службата на Върховния комисар на ООН за правата на човека (ОНЧР – The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) изразява сериозна загриженост относно „достоверни сведения за принудителен труд при изключително тежки условия в обикновената затворническа система, което може да се равнява на престъпление срещу човечеството на поробването” в Корейската народнодемократична република. Принудителният труд включва строителна работа, земеделие, дърводобив, минно дело и подобни форми на тежък ръчен труд. Изключително тежките условия на труд включват „изключително дълги работни часове, гладни дажби, като цяло лоши условия на живот, отказ от медицински грижи и чести побоища за дребни нарушения и неспазване на работните квоти.“

СЕАСР и други органи на ООН за наблюдение на правата на човека също изразяват загриженост относно използването на закони за борба с тероризма или прикритието на опасения за националната сигурност като средство за налагане на присъди за лишаване от свобода за изразяване на политически мнения или упражняване на независима дейност на гражданското общество, включително синдикалисти, бизнес лидери и други защитници на правата на човека като адвокати или журналисти (в Бангладеш, Алжир, Венецуела и Камерун).

Налагане на принудителен труд като средство за расова или религиозна дискриминация

Що се отнася до Китай, делегатите на Международната конференция по труда (ILC – International Labour Conference) на МОТ, Върховният комисар на ООН за правата на човека и специалният докладчик за съвременните форми на робство изразяват загриженост относно принудителния труд в някои части на Китай. Докладът на Върховния комисар на ООН за правата на човека се позовава на твърдения за практики на принудителен или задължителен труд по отношение на уйгурите и други предимно мюсюлмански малцинства, главно по отношение на настаняванията в заведения за професионално образование и обучение и при напускане на такива заведения, и настанявания на работа, известни като схеми за „излишна работна ръка“ и „трансфер на работна сила“. Докладът заключава, че има индикации, че подобни схеми са дискриминационни по естество или ефект и че изглежда включват елементи на принуда.

На 12 август 2022 г. Китай ратифицира Конвенцията на МОТ за принудителния труд от 1930 г. (№ 29) и Конвенцията за премахване на принудителния труд от 1957 г. (№ 105). Последната изисква ратифициращите държави-членки „да премахнат и да не използват всяка форма на принудителен или задължителен труд: (а) като средство за политическа принуда или образование или като наказание за поддържане или изразяване на политически възгледи или възгледи, идеологически противоположни на установената политическа, социална или икономическа система; б) като метод за мобилизиране и използване на труда за целите на икономическото развитие; в) като средство за трудова дисциплина; г) като наказание за участие в стачки; или (д) като средство за расова, социална, национална или религиозна дискриминация”. Тази ратификация създава подновен импулс за сътрудничество с правителството и социалните партньори за преследване на тези проблеми, за борба с принудителния труд и за подкрепа на ориентираното към човека развитие и достойния труд.

Пакистан е сред другите страни, в които налагането на задължителен труд се използва като средство за расова или религиозна дискриминация. В Съединените щати СЕАСР силно насърчава правителството да засили усилията си, за да гарантира, че расовата дискриминация при произнасяне на присъди и на други етапи от наказател-

ния процес не води до налагане на расово непропорционални присъди за лишаване от свобода, включващи задължителен труд.

Принудителен труд за нарушения на трудовата дисциплина

Установено е, че принудителен труд, наложен като следствие от нарушение на трудовата дисциплина, се среща в страни (като Ботствана), където националното законодателство предвижда санкции лишаване от свобода, включващи задължителен затворнически труд за всяко умишлено нарушение на трудов договор от служител, който действа самостоятелно или в комбинация с други, ако такова нарушение засяга работата на твърде широко дефинирани основни услуги. Установено е и в Република Молдова, където наказателното законодателство предвижда, че неизпълнението или неправилното изпълнение от страна на длъжностно лице на задълженията му в резултат на небрежно отношение, причиняващо значителна вреда на законни права и интереси на лица или организации, или на обществените интереси, се наказва с лишаване от свобода (което включва задължителен затворнически труд).

Няколко държави имат закони, налагащи присъди лишаване от свобода на моряци или глоби или принудително връщане на техните кораби за нарушения на трудовата дисциплина като отказ да се подчиняват на заповеди или отсъствие без разрешение. Тези закони представляват принуда за работа под заплахата от наказания. МОТ позволява налагането на пропорционални санкции за действия, които биха застрашили кораба или живота или здравето на лицата на борда. В противен случай всички санкции, включващи задължителен труд, трябва да бъдат премахнати съгласно Конвенция № 29 и 105 на МОТ и Конвенцията за морския труд.

Случаите, включващи моряци, разглеждани от СЕАСР, са от Южна Африка, където националното законодателство предвижда затворнически санкции (включващи задължителен затворнически труд) за нарушения на дисциплината от страна на моряци, включително: умишлено неподчинение на всяка законна команда или пренебрегване на задължение; комбиниране с който и да е от екипажа за неподчинение на законни команди, пренебрегване на задължение, възпрепятстване на навигацията на кораба или забавяне на товаренето, разтоварването или напускането на кораба; дезертство; и отсъствие без отпуск. Други примери включват Гренада и Обединените арабски емирства, въпреки че и двете страни са се ангажирали с реформи, насочени към привеждане на техните закони в съответствие с конвенциите за принудителния труд.

Налагане на принудителен труд за ненасилствено участие в стачки

Друго често нарушение е налагането на труд на затворници, лишени от свобода за ненасилствено участие в стачки (Кот д'Ивоар, Казахстан, Филипините) или по друг начин насърчаване на правата на работниците. Стачните действия могат да бъдат забранени и да бъдат наложени наказателни санкции, включващи принудителен труд, за работници в основни услуги както в публичния, така и в частния сектор, както и при ограничени други обстоятелства (като тези, включващи минимални оперативни изисквания и минимални изисквания за безопасност и здраве). Някои държави обаче определят „основните услуги“ много по-широко, отколкото надзорните органи са приели за приемливо, и нарушенията на забраната за стачка в услуги, които не могат да се считат за „основни“, не трябва да бъдат обект на принудителен труд (Бангладеш и Гватемала).

Злоупотреба със затворнически труд в полза на частни лица

Затворническият труд може да се използва в полза на частни лица, компании или организации само ако са изпълнени няколко допълнителни изисквания. Затворникът трябва да се съгласи с работата и не трябва да бъде заплашван с наказание (като загуба на привилегии) за отказ. Условието на работа, предлагани от работодателя, трябва да са близки до тези, които биха били предложени на други работници на пазара на труда. Затворниците трябва да получават подобни заплати като другите работници, ежедневното работно време трябва да отговаря на трудовото законодателство, трябва да са въведени мерки за здраве и безопасност в съответствие със законодателството и трябва да са налице всички стандартни гаранции, достъпни за другите работници. Работниците трябва допълнително да бъдат контролирани от публичните органи. Примери за държави, в които затворническият труд за частни лица отговаря на изискванията на Конвенцията, са Канада, Чили и Колумбия.

Нарушенията обикновено включват назначаването на затворници да работят за частни интереси, без да се иска тяхното съгласие и/или без възнаграждение. В няколко държави затворниците, които доброволно се съгласяват да работят за частни предприятия, или изобщо не получават заплата, или получават само номинални заплати. Пример за случаите, разгледани от органите за наблюдение на правата на човека на ООН е Монголия. В други страни случаите, разглеждани от CEACR, включват затворници, назначени да работят за частни интереси срещу възнаграждение, но без съгласие (Австралия, Австрия, Германия, Руската федерация и Обединеното кралство).

Задължителен труд за лица с административно задържане

При никакви обстоятелства не може да се налага задължителен труд на лица с административно задържане. Често срещано нарушение е налагането на задължителен труд на задържаните от правоохранителните органи, които няма да бъдат съдени, защото са извършили „дребни престъпления“ – такива, които не са достатъчно сериозни, за да бъдат обект на наказателно преследване, но са достатъчно заблудени, за да отговарят на условията за „превъзпитание“.

Други случаи включват налагане на задължителен труд на задържани в центрове за административно задържане, създадени за употребяващи наркотици, просияци, проституиращи, скитници, деца на улицата и други маргинализирани групи, отново уж с цел превъзпитание или рехабилитация. В Беларус лица, страдащи от хроничен алкохолизъм, наркомания или злоупотреба с вещества, могат да бъдат изпратени в медицински трудови центрове, където имат задължението да работят. Друг пример е Мозамбик, където лицата, определени като „непродуктивни“ или „противообществени“ могат да бъдат арестувани и изпратени в центрове за превъзпитание или разпределени в производствени сектори; и Демократична република Конго, където лица могат да бъдат арестувани и съдени от съд за скитничество или просия и принудени да работят. В Корейската народнодемократична република ОНЧР съобщава за хора, подложени на тежък труд в трудови „обучителни лагери“ (*rodongdanryondae*) чрез административен процес без съдебен процес.

Задължителен труд за лица в следствения арест

Налагането на труд на лица в предварителния арест преди осъждането им също се среща в редица държави (Корейската народнодемократична република). Много държави не уточняват в закона дали задължителният труд може да бъде наложен по време на досъдебния период, оставяйки правна сива зона, позволяваща на затворническите администрации да подлагат на труд задържаните в досъдебното производство. Други държави предвиждат изрично в закон, че задължителният труд може да

бъде наложен дори преди независим съдия да е потвърдил задържането (Демократична република Конго). Ефектите от тези правни недостатъци се усложняват в случая, в който претоварените съдебни системи водят до продължителни периоди на предварително задържане.

Законите за предварителното задържане в някои страни се използват за затваряне на активисти и политически дисиденти за неопределено време, смесването им със затворническата популация като цяло и подлагането им на задължителен труд като затворници. Случаите, разгледани от CEACR, включват Камбоджа, където задължителен затворнически труд може да бъде наложен на представители на НПО, членове на профсъюзи и защитници на правата на човека, които са държани в предварителния арест за дълги периоди от време; Азербайджан, където може да бъде наложен задължителен затворнически труд на журналисти, активисти в социалните медии и опозиционни политически активисти, които изразяват несъгласие или критика; и Венецуела, където продължава криминализирането на социалните движения и налагането на задължителен затворнически труд на политически опоненти и дисиденти.

Злоупотреба с военната служба

Тази форма на наложен от държавата принудителен труд се среща, когато държавите принуждават наборници, подчинени на законите за задължителна военна служба, да извършват работа, която не е от „чисто военен характер“. Злоупотребата с наборната служба често се извършва под претекст, че допринася за социалното и икономическо съживяване на транспортната инфраструктура, генериране на зелена енергия и други цели, изискващи широкомащабна мобилизация на труда. Следователно злоупотребата с наборната военна служба обикновено е свързана с по-широката забрана за използване на принудителен труд за целите на икономическото развитие.

МОТ препоръчва законодателството да отразява ясно принципа, че невоенните задачи трябва да бъдат ограничени до спешни случаи или да се изпълняват изключително от доброволци. Но някои държави не само не уточняват ограничението, но, напротив, постановяват изрично в закона, че наборниците могат да бъдат мобилизирани за граждански цели и цели за развитие (Монголия и Замбия).

Използването на труд, изискван в рамките на задължителната военна служба за изграждане на инфраструктура или производство на определени ресурси за държавата, е забелязано от надзорните органи на МОТ в Египет, където националното законодателство предвижда млади хора, които са завършили обучението си и които са излишъците за нуждите на въоръжените сили, могат да бъдат насочени за работа в развитието на селските и градските общности, в селскостопанските и потребителските кооперативни асоциации и в производствените звена на фабриките. Наблюдава се и в Чад, където в рамките на задължителната военна служба годните наборници се класифицират в две категории, едната от които остава на разположение на военните власти в продължение на две години и може да бъде призована да изпълнява работа в общ интерес по нареждане на правителството и в Мيانмар, където от наборниците се изисква да изпълняват различни невоенни задачи. Други държави изключват военния персонал от защитата от принудителен труд в конституционното или трудовото право (Зимбабве) или свързват гражданската служба с военна служба, за да направят първата задължителна и за наборниците (Мали).

Задължителен труд за целите на икономическото развитие и злоупотреба със задължението за извършване на работа като част от нормални граждански задължения или незначителни комунални услуги

Трудова повинност с цел икономическо развитие

Тази форма на наложен от държавата принудителен труд възниква, когато държавата използва задължителен труд за насърчаване на икономическото развитие, в нарушение на Конвенция № 105 на МОТ. Забраната се прилага дори когато се прибегва до принудителен или задължителен труд като метод за мобилизиране и използване на работна сила за целите на икономическото развитие е от временен или изключителен характер.

СЕАСР и други органи на ООН за мониторинг на правата на човека изразяват дълбока загриженост относно принудителното участие в Туркменистан на държавни служители, работници от частния сектор и студенти в събирането на памук за правителството, почти винаги срещу малко или никакво обезщетение, под заплахата от значителни глоби за отказ. Законът на Туркменистан също така съдържа условия, при които съдът може да наложи административна санкция под формата на общественополезен труд, който включва почистване на улиците и тротоарите в областта или града и поддръжка на обществените удобства, работа в селските райони (в растениевъдството, животновъдството или птицевъдството) и поддържане на терени за смекчаване на щетите от природни бедствия (наводнения, свлачища, земетресения).

Изискване на работа отвъд нормалните граждански задължения или извън дребните комунални услуги

Държавите не могат да налагат работа на хората извън нормалните граждански задължения и незначителни комунални услуги. Изключение от тази забрана се прилага, ако работата се налага да бъде извършена в извънредни случаи, като война или бедствие. Извън извънредните ситуации само задължителната военна служба е изключена от обхвата на Конвенция № 29 на МОТ (при условие, че се използва „за работа от чисто военен характер“).

Държавите или местните власти могат да налагат незначителни комунални услуги, ако те се извършват в пряк интерес на дадена общност и от членове на облагодетелстваната общност. Услугите трябва да бъдат „незначителни“ – в малък мащаб и с кратка продължителност – и членовете на общността или техните преки представители имат право да бъдат консултирани относно необходимостта от услугите. Всяка задължителна работа, която се счита за незначителна обществена услуга, но нарушава някое от тези условия, е забранена от Конвенция № 29.

Нарушенията обикновено включват възлагане на работа, която е твърде дълга или тежка, за да бъде „незначителна“, или едностранни решения относно работата, която трябва да бъде извършена, без подходяща консултация със засегнатото население. В Руанда, където всички пълнолетни граждани на възраст от 18 до 65 години са задължени да извършват неплатен обществен труд, включително изграждане на инфраструктура на месечна база, СЕАСР иска от правителството да предприеме необходимите мерки, за да гарантира, че този обществен труд е ограничен до „незначителни услуги“, които представляват изключение от принудителния труд, както е предвидено в Конвенцията. Друг пример включва задължителни периоди на държавна служба за лекари, специализиращи в общественото здравеопазване, или новозавършили професионални специалисти (Алжир).

Домашните работници мигранти са друга категория работници, които в някои страни могат да изпаднат в ситуации, равностойни на принудителен труд, поради дър-

жавните закони, ограничаващи техните права и свободи. Такива ситуации са отбелязани в Оман, където съществуването на система за спонсорство позволява връзка, при която работниците мигранти, включително домашните работници, са зависими от своите работодатели, и разрешителното за работа на тази категория работници ги обвързва с тях. Системата не позволява на работниците мигранти свободно да прекратят работата си. В Саудитска Арабия, където домашните работници мигранти не се ползват със същите права като другите работници в страната, те могат да бъдат подложени на икономическо и физическо малтретиране и експлоатация, конфискуване на паспорти от работодатели.

Правни реформи за прекратяване на наложения от държавата принудителен труд

Важни реформи в законодателството, свързани с наложения от държавата принудителен труд, са отбелязани от СЕАСР в широк кръг страни през последните години. Разбира се, реформите в законодателството представляват само първа стъпка – истинският напредък към прекратяване на наложения от държавата принудителен труд зависи от превръщането на тези реформи в действителност.

В Узбекистан са предприети редица мерки за прекратяване на практиката на наложен от държавата принудителен труд при събирането на памук. Докладът на трета страна на МОТ за мониторинг на реколтата от памук в Узбекистан от 2021 г. установява, че Узбекистан е премахнал системния принудителен и детски труд, свързан с памука.

Във Виетнам и Турция новите закони премахват разпоредбите относно ангажирането на лица на задължителна военна служба със задачи или роли от невоенен характер. В Мароко променените закони за лишаване от свобода за изказвания в пресата, клевета и „нападение срещу религията или монархическия режим“ означават, че тези действия вече не се наказват с лишаване от свобода с принудителен труд.

В Бенин правните реформи означават, че престъпленията за клевета, обида и презрение, извършени от пресата, в печатни материали, плакати или други съвременни средства за масова комуникация, вече не се санкционират с присъди и затвор. В Гвинея наказателният кодекс е изменен така, че лицата, които не са нарушавали обществения ред, вече не могат да бъдат наказвани със затвор, включващ задължението да работят. На Сейшелските острови правните реформи през 2020 г. отменят затвора като дисциплинарна мярка за моряците. Кирибати е пример за напредък в изменението на законите, отнасящи се до стачните действия.

СЕАСР отбелязва няколко случая на напредък по отношение на прилагането на член 1, буква а) от Конвенция № 105, който забранява използването на всяка форма на принудителен или задължителен труд като средство за политическа принуда или образование, или като наказание за държане или изразяване на политически възгледи или възгледи, идеологически противоположни на установената политическа, социална или икономическа система. В Буркина Фасо СЕАСР отбелязва, че нов закон за печатните медии е премахнал наказанията със затвор за престъпленията, свързани с посегателство върху честта, обида и клевета. В Сиера Леоне СЕАСР отбелязва, че лицата, които управляват медийна институция без лиценз, се наказват само с глоби. В Сърбия СЕАСР отбелязва приемането на Закон № 6 за публичните събирания, който предвижда само глоби в случай на нарушение, но не и наказания лишаване от свобода.

Използвана литература:

1. Belser, P. (2005) Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits. ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_081971.pdf
2. International Labour Organization (ILO) (2014) Conventions 29 and 105. https://www.ilo.org/asia/info/WCMS_346426/lang--en/index.htm
3. International Labour Organization (ILO) (1930) Forced Labour Convention (No. 29) https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_IL O_CODE:C029
4. International Labour Office (ILO) (2014) Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf
5. International Labour Organization (ILO), Walk Free, and International Organization for Migration (IOM) (2022) Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage. <https://publications.iom.int/books/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage>
6. International Trade Union Confederation (ITUC) (2008) Mini Action Guide: Forced Labour. <https://www.ituc-csi.org/mini-action-guide-forced-labour>
7. International Trade Union Confederation (ITUC) (2021) The Forced Labour Protocol Guide. <https://www.ituc-csi.org/the-forced-labour-protocol-guide>
8. United Nations (2015) Sustainable Development Goals Target 8.7. <https://www.unodc.org/roseap/en/sustainable-development-goals.html#:~:text=Target%208.7%20%2D%20Take%20immediate%20and,labour%20in%20all%20its%20forms.>